

TEKST MAAIKE BORST | FOTO JAN WILLEM VAN VLIET

RUG-hoogleraar Todd Weir, van Centrum voor Religie en Erfgoed.

WIE ZAL ER VOOR DE KERKEN ZORGEN?

De middeleeuwse Groninger kerken zijn gebouwd op eb en vloed. Hoog en droog op hun wierde zagen ze het water eeuwenlang komen en gaan. De Amerikaanse historicus Todd Weir stond bij de kerk van Huizinge toen hij de ontkerkelijking van de laatste decennia voor zich zag als wegstromend water.

Na eb komt vloed. Ook voor de kerken, verwacht Weir. „Die leegstaande gebouwen trekken een nieuwe betekenis aan.”

Weir is directeur van het Centrum voor Religie en Erfgoed van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). De officiële opening van dat centrum mondde vorige week uit in een oproep tot actie om het erfgoedprobleem – en dan vooral de lege kerken – aan te pakken. Alle toespraken gingen erover. Met name René Paas, commissaris van de Koning in Groningen, hield een vurige pleidooi voor het belang van dat erfgoed.

Weir was verrast over hoe alles die middag samenkwam: „De leegloop van de kerken is natuurlijk al gaande sinds de jaren zestig. Maar nu was er een gevoel van urgentie. Omdat veel kleine kerkgemeenten nog op de been worden gehouden door vrijwilligers van in de zeventig die dat niet lang meer zullen volhouden. En ook omdat er net een deels christendemocratische regering is aangetreden en de politieke wil er mogelijk is.”

Niet dat er niks gebeurt. Zeker in Noord-Nederland zoeken de Stichting Oude Groninger Kerken en de Stichting Alde Fryske Tsjerken al jaren naar nieuwe bestemmingen voor de lege, oude kerken. Aan de wieg van die stichtingen – én van de voorloper van het Centrum voor Religie en Erfgoed – stond theoloog en kerkdeskundige Regnerus Steensma, die al vroeg beseftte dat er iets moest gebeuren om de kerkgebouwen te behouden.

Weir: „Dit is een van de meest seculiere gebieden van Europa. Er wordt wel gezegd dat de mensen hier achterlopen, maar je ziet hier een inventief gebruik van die oude kerken. Noord-Nederland kan een soort laboratorium zijn voor het post-seculiere tijdperk.”

MIXEN

Post-seculier is een term uit de filosofie en de godsdienstwetenschap. Na de secularisatie, zo is de gedachte, moeten we ons opnieuw verhouden tot religie. „Sommige filosofen en godsdienstwetenschappers stellen dat alleen seculier zijn niet genoeg is. Hoe kun je een ethisch systeem en een goede politieke moraal hebben zonder religie? We moeten voorbij het seculiere naar het post-seculiere.”

Voor Weir betekent het dat je het seculiere en het religieuze niet los van elkaar moet bestuderen, maar samen. „Dat is ook de uitdaging van het erfgoed. Wat voor betekenis geef je nu aan de kerken? Conservatieve christenen zullen zeggen: we moeten ze weer vullen met gelovi-

Voor de leeglopende kerken is niet alleen een nieuwe bestemming nodig, maar ook een nieuwe betekenis. Todd Weir, baas van het Centrum voor Religie en Erfgoed van de Rijksuniversiteit Groningen, ziet Noord-Nederland als voorloper in die zoektocht.

“ZOEKEN NAAR NIEUWE WEGEN OP OUDE GRONDEN

gen, we moeten de mensen bekeren. Maar als je niet bang bent voor het seculiere kun je zeggen: nee, laten we het mixen, laten we experimenteren.”

Als voorbeeld noemt hij het mini-symposium Kerk in het Dorp, komende zondag in Eenrum. Daar komen een godsdienstfilosoof en predikant, de dorpsvereniging, de kerkgemeente en de Stichting Oude Groninger Kerken samen om de kerken in Eenrum, Westernieland en Den Andel ‘open en daardoor levend te houden’. „Ze zoeken naar nieuwe wegen op oude gronden en willen spiritualiteit, natuur, muziek, kunst en cultuur combineren. Dat is het post-seculiere. Fantastisch om te zien hoe dat gebeurt in zo'n klein dorp.”

Het Centrum voor Religie en Erfgoed doet nationaal en internationaal onderzoek naar die moderne betekenis. „Wat voor rol speelt het erfgoed bijvoorbeeld in steden waar niet alleen voormalig christenen wonen die niet meer naar de kerk gaan, maar je steeds meer immigranten ziet die moslim zijn, of hindoe, of boeddhist. Wie gaat er voor die kerken zorgen? Kun je mensen met een andere religie voor die kerken interesseren? Kan het erfgoed bijdragen aan een interreligieuze dialoog?”

MYTHE

Religieuze erfgoed gaat over veel meer dan het verleden. Het onderwerp is bijvoorbeeld ook steeds meer politiek. „De nationalistische

partijen in Europa hebben het vaak over het joods-christelijke erfgoed. Soms zonder ooit zelf naar de kerk te gaan, zonder echte kennis te hebben van de religies waarvan ze zeggen dat die de basis zijn van hun samenleving. Dan wordt erfgoed een soort mythe.”

„Maar ook als wij zeggen dat we erfgoed en de interreligieuze dialoog willen bestuderen dan zit daar ook een politieke boodschap in: de Nederlandse samenleving moet open en divers zijn. Als de overheid nu meer interesse toont in het christelijk erfgoed, dan is er waarschijnlijk ook een politiek belang.”

Lokaal, in de dorpen van Noord-Nederland, zijn de kerken vooral van belang voor de gemeenschap. Een dorp is gebouwd rond de kerk. Sloop zal een groot gevoel van verlies geven. Een student deed onderzoek in Hellum. „Daar zeiden mensen dat ze willen dat de kerk uiteindelijk van iedereen wordt, zodat het een levende kerk blijft als de kerkgemeente verdwijnt. Maar wat is dat, een levende kerk zonder actieve gemeente?”

De meeste Nederlanders zien het christendom – de traditie, de rituelen – als iets uit het verleden. Wat is het om een post-christen te zijn? Om daar een antwoord op te vinden bestudeert het Centrum voor Religie en Erfgoed ook de moderne vormen van religie en rituelen. „Waarom zijn Nederlanders zo geobsedeerd door Bach? Waarom gaan ze zo graag naar de *Matthäus Passion*? Waarom gaan mensen op een soort pelgrimstochten om Michael Jackson te eren?”

De behoefte aan spiritualiteit lijkt toe te nemen. Zie de opkomst van wat Weir ‘zelfreligie’ noemt: trends als yoga, mindfulness. Onderzoek van een student naar gastenboeken van kerken in Groningen wijst uit dat bezoekers tegenwoordig meer schrijven over de spiritualiteit van het gebouw, over wat de ruimte met ze doet, dan twintig jaar geleden.

Het zijn tekenen van de vloed die Weir ziet opkomen. Als we ze overeind houden, zullen nieuwe betekenissen ook hun weg vinden naar de lege kerken op wierden en terpen.